

Гуцуляк Т. Є.,
доцент, докторант кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ОБРАЗНІ ВІДСУБСТАНТИВНІ АД'ЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ СИНОНІМІКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Своєрідність кожної мови чи не найбільше виявляється в тому, які синоніми мова має для кожного поняття і які надає кожному з них контекстові ланцюги слів
(Юрій Шевельов).

Анотація. Дослідження відсубстантивних ад'єктивів як джерела розвитку та збагачення синоніміки української мови належить до актуальних і мало опрацьованих проблем сучасного мовознавства. У пропонованій статті розглянуто дериваційні процеси, що призводять до появи різнокореневих синонімів, зокрема зосереджено увагу на творенні похідних одиниць внаслідок образних мотиваційних відношень. У ході аналізу синонімічних груп прикметників встановлено, що явище образної деривації є одним із основних засобів формування і поповнення назв на позначення кольорів, зовнішніх ознак людини й особливостей її вдачі.

Ключові слова: відсубстантивні ад'єктиви, лексичні синоніми, метафорична концептуальна модель, образна деривація, образні мотиваційні відношення, різнокореневі синоніми.

Постановка проблеми. Словотворчі процеси є одним із найпотужніших джерел розвитку синоніміки української мови. З-поміж різних шляхів її збагачення й поповнення – іншомовні запозичення, вплив розмовно-просторічного та діалектного мовлення, семантичні механізми формування полісемії та ін. – дослідники ключову роль відводять творенню похідних слів на власне національному підґрунті від здавна наявних у мові основ за допомогою різних словотворчих засобів. В академічній праці з лексикології і фразеології української мови І.С. Олійник називає *процеси творення нових слів* найважливішим джерелом синонімії та розглядає як приклади префіксальні, суфіксальні, конфіксальні та композитні утворення, представлені і спільнокореневими, і різнокореневими похідними одиницями (напр.: *обриднути, набриднути, надокучити*) [7, с. 90]. Проте ані в названій науковій роботі, ані в наступних розвідках, присвячених проблемам лексичної синонімії, аналіз різнотипних дериваційних процесів ще не отримав детального опрацювання та висвітлення. Тривалий час у цьому аспекті основну увагу приділяли проблемі виокремлення й дослідження словотвірних (дериваційних) синонімів, які, попри широке й неоднозначне трактування, співвідносять або із синонімією афіксів, або зі спільнокореневими дериватами, що мають однакове словотвірне значення, але різні за фонемним складом афікси (праці І.П. Ковалика, В.В. Грещука, К.Г. Городенської, Л.П. Дідківської, Л.О. Родніної, Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловської, І.Т. Кузьми та ін.).

У сучасному мовознавстві в контексті його лінгвокогнітивних і лінгвокультурних спрямувань простежуємо потребу більш детального дослідження *дериваційно-мотиваційних процесів* як одного із важливих засобів пізнавально-номінативної

діяльності мовців, внаслідок якої виникають синонімічні похідні утворення до вже наявних у мові лексичних позначень елементів дійсності. У цьому аспекті визріває потреба розмежувати такі поняття, як однокореневі синоніми та інші випадки творення синонімічних одиниць. З-поміж дериваційних процесів, що призводять до появи різнокореневих синонімів, особливе місце відводимо малодослідженому, але важливому й цікавому явищу творення похідних одиниць внаслідок *образних мотиваційних відношень*. Такого типу мотиваційні зв'язки ґрунтуються на пізнавальній здатності мовців, із використанням мисленневих механізмів аналогії, подібності чи суміжності, встановлювати асоціативні відношення між елементами дійсності й, відповідно, між поняттєвими сферами, до яких вони належать. Виникнення похідних слів підкріплене впливом національних і культурно-історичних чинників (напр.: *товстий* (опуклий, пухкий) – *барилкуватий, бочкуватий, діжкуватий, кабанкуватий, ковбасуватий, свинуватий* та ін.) [детально див. 5]. *Образні мотиваційні відношення* – це мовно-мисленневий процес вибору мотиватора в ході творення похідної одиниці, пов'язаний зі встановленням у свідомості мовців асоціативних зв'язків між певними когнітивними структурами, що призводить до формування на базі концептуальної метафори чи (і) концептуальної метонімії образних уявлень, які через вербалізацію понять закріплюються в морфологічній і семантичній структурі слова. Термін *образна мотивація* в запропонованому розумінні охоплює виникнення різнотипних образних уявлень, об'єктивованих у двоплановому змісті мовних одиниць і в особливостях їхньої формальної структури. Морфологічна будова дериватів такого типу через мотивувальну (твірну) основу закріплює вибір із ментального лексикону слова-мотиватора як відповідного мовного позначення лівої частини образу-джерела, обраного для називання ознак чи властивостей об'єкта номінації зі складного образного уявлення (комплекс-структури, чи емпіричного гештальта).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському мовознавстві похідні одиниці описаного типу лише частково потрапляли в коло наукових зацікавлень дослідників. Зокрема, у праці Л.О. Тарновецької та О. Юркевич-Рєпіної як джерело формування і розвитку лексичної синонімії української мови розглянуто відіменникові дієслова – «національно-самобутні лексичні одиниці, на які багата народна мова і які забезпечують експресивний рівень висловлення, індивіду-

ально-мовного самовиявлення особистості і загальної мовної комунікації». Образний компонент лексичного значення, на думку дослідників, виступає семантичною базою синонімічних рядів дієслів, з-поміж яких насамперед виокремлюються відіменникові похідні утворення [10, с. 145]. Потребу детального дослідження синонімії словотвірних структур, а саме явища різнокоренових синонімічних одиниць, порушують у своїх розвідках представники Кемеровської дериватологічної школи (Л.О. Араєва, П.О. Катишев, А.А. Шумілова). У контексті окреслених проблем дослідники розглядають явище різнокоренової синонімії полімотивованих одиниць і виокремлюють як мовний феномен словотвірно-пропозиційну синонімію [6, с. 244–255]. «Називаючи той-таки об'єкт, але за різними критеріями, словотвірно-пропозиційні синоніми ґрунтуються на базі різних пропозицій і об'єднані в межах спільного мотиваційного простору (рос. *пчела* – діалектні назви: *будиница, жуужжалка, медовица, пузырница* та ін.). Явище словотвірно-пропозиційної синонімії не існує відокремлено, воно входить у синонімічну сітку і, як продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності людини, активно формується у свідомості індивіда поряд з іншими видами синонімії, такими, як лексична й однокоренова» [13].

З-поміж різнотипних за структурою та семантикою лексичних одиниць як засобів формування та поповнення синонімічних груп нашу увагу привертають **образні відсубстантивні ад'єктиви**, що закріпилися в лексико-семантичній системі української мови внаслідок описаних вище мотиваційних відношень і наділені здатністю відображати особливості національного світосприйняття. Детальний аналіз таких одиниць у складі синонімічних груп, засвідчених словниками синонімів, а також укладення реєстру образних дериватів, потенційно здатних поповнити синонімічні засоби, дасть змогу розглядати явище образної деривації як важливе джерело розвитку синоніміки української мови. Саме такий аспект аналізу похідних утворень з образним компонентом змісту маємо за мету представити у пропонованій розвідці, розглянувши, зокрема, структурно-семантичні особливості відсубстантивних ад'єктивів як особливий спосіб мовної репрезентації асоціативно-образного сприйняття ознак чи властивостей певного елемента дійсності.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що зарахування певних похідних одиниць з образним змістом до загально-мовних синонімічних відповідників, а подекуди й до центральної частини синонімічного ряду, має відбуватися з урахуванням кількох важливих чинників, які загалом розкривають основні ознаки синонімів: 1) визначальним критерієм встановлення синонімічних відношень між лексичними одиницями «є їх збіг у позначенні однакового денотата». Названу особливість синонімів свого часу підтримав Ю.Д. Апресян слідом за укладачами Вебстерського словника, вважаючи її єдиним задовільним критерієм синонімів: «Цей збіг зрідка є настільки повним, щоб значення слів були абсолютно однаковими, але він завжди є достатнім для того, щоб тлумачення двох слів-синонімів можна було звести до певної точки перетину, що виявляє однакові терміни» [1, с. 220]; 2) до того ж, варто враховувати, що синонімами є не загалом слова, а слова з конкретними значеннями, які виявляються в типових контекстах їх вживання [12, с. 128]. Кожен синонім, на думку Ю. Шевельова, має свої «улюблені» сполучення з іншими лексичними одиницями, тобто характеризується своїми контекстовими ланцюгами [11, с. 92–93]; 3) потрібно зважати й на те, що «кожна лексична одиниця містить енергетичну здатність до синонімізації і реалізує ці властивості

в певній мовленнєвій ситуації» [13]; 4) синонімічні значення доцільно розглядати в рядах синонімів, де вони виступають у виразних зіставленнях між собою [2, с. 91].

Включення **образних дериватів** поряд з іншими синонімічними одиницями до словникових статей є важливим елементом лексикографічної практики з огляду на функціональне навантаження синонімів – заміщувати, уточнювати, увиразнювати, унаочнювати, індивідуалізувати та подекуди експресивно відтворювати ознаки й властивості позначуваного денотата. Відповідно, мовець через опанування таких мовних засобів, за словами Ю. Шевельова, матиме змогу «зробити виклад образним, водночас точним <...> і витримати в одному стилі» [11, с. 93]. Введення образних похідних утворень до синонімічних груп у лексикографічних працях дає змогу якнайповніше представити синоніміку української мови, розкривши шляхи її поповнення та розвитку. Важливість такої словникарської роботи засвідчують матеріали чотирьох перевидань «Практичного словника синонімів української мови» з часу виходу 1993 р. (2-ге перевидання – 2000 р. (17 тис. синонімічних рядів); 3-тє – 2008 р.; 4-тє – 2012 р.; 5-тє – 2014 р. (понад 20 тис. синонімічних рядів)) С. Караванського (1920–2016) – відомого українського мовознавця, поета, перекладача. Дослідник постійно доопрацьовував і доповнював свій словник і включив до лексикографічних статей слів різних частин мови чималу кількість синонімічних відповідників, виражених відсубстантивними образними дериватами. Нам вдалося зафіксувати майже 320 синонімічних груп, до яких входять похідні утворення з образним змістом (таких слів значно більше, бо одна група подекуди містить 3 і більше деривати). До третього видання С. Караванський додав понад 80 відсубстантивних похідних, виражених прикметниками, дієсловами, прислівниками, зрідка іменниками. Наприклад, до синонімічної групи для називання ознаки **непристойний** (безсоромний, сороміцький, стидовищний, *вираз*) неподобний, нецензурний, непотрібний та ін.), окрім поданих раніше образних дериватів **вуличний, базарний**, у 3-є видання словника додано ще відсубстантивні утворення **унітазний, туалетний (стиль)** (ССинКар, с. 239); словникову статтю до лексеми **нешлюбний** (неодружений; *-дитина*) позашлюбний, незаконний) доповнено дериватом **безкорвайний** (ССинКар, с. 241); синонімічну групу до **огрядний** (*тілистий*) дебелий, кремезний; (*гладкий*) ситий, товстий, опасистий, повнотілий) увиразнили лексеми **оберемкуватий, бегемотистий** (ССинКар, с. 256); відповідно: **сферичний – бульбуватий, яйцюватий** (ССинКар, с. 419); **чорний – (очі) антрацитний** (ССинКар, с. 480) та ін.

Багатоплановість асоціативно-образного світосприйняття впливає на здатність мовців номінувати певний елемент дійсності через встановлення різних мотиваційних зв'язків, водночас творення образних синонімічних відповідників відображає загальну тенденцію формування і розвитку синоніміки української мови. Зокрема, специфіку цього явища детально описав й узагальнив О.О. Тараненко в заключному слові, поданому до 2-го тому академічного «Словника синонімів української мови»: «за належністю до частин мови синонімів найбільше серед дієслів і прикметників, за ними йдуть прислівники, а потім іменники з абстрактним значенням; синоніми повніше представлені в абстрактній лексиці порівняно з конкретною, на рівні переносних значень порівняно з прямим, у стилістично забарвленій лексиці порівняно з нейтральною» [9, с. 949–950]. Вхідження образних дериватів до синонімічних груп слів

різних частин мови має свою специфіку, виявлену передусім у тому, які елементи позамовної дійсності отримують образне позначення через зв'язок із предметом, який асоціативно включений у процес називання мовцем виокремленої ознаки чи властивості денотата.

У цьому аспекті притаманними особливостями **синоніміки прикметників** є активне залучення образних дериватів до формування і поповнення синонімічних груп на позначення 1) кольорів і їх відтінків; 2) особливостей рис характеру та вдачі людини; 3) її зовнішніх (фізіологічних та ін.) ознак.

В українській мові образна деривація відіграє ключову роль у розширенні лексичних засобів для називання **кольорів** та їх відтінків. У кожній синонімічній групі, поданій до 11 кольороназв у ССУМ (крім 7 основних, ще включено синоніми до відтінків – *блакитний, оранжевий, сірий і фіолетовий*), переважають похідні прикметники з образним змістом. До того ж, як засвідчує реєстр відсубстантивних дериватів, укладений на матеріалі авторитетних лексикографічних праць української мови – СУМ, СУМ-20, ВТССУМ, ЕСУМ, СлГр, РУС, а також словників діалектної лексики, – групи синонімів до назв кольорів і для позначення інших понять можуть бути суттєво доповнені.

У пропонованій статті на прикладі аналізу окремих синонімічних груп кольороназв спробуємо розкрити специфіку когнітивно-мовних механізмів творення образних відсубстантивних дериватів, що входять до їх складу. Формування образних мотиваційних відношень відбувається на основі поєднання метафоричних і метонімічних концептуальних моделей. Називання ознаки здійснюється передусім через встановлення подібності між елементами дійсності (тобто між ознаками предметів або явищ, які мають певний колір, і денотатами інших поняттєвих сфер, які наділені схожим кольором, – рослинами, їхніми квітами, плодами, речовинами, коштовним камінням та ін.). Також у процеси називання залучено й «метонімічну транспозицію за моделлю *ознака – її носій*» [8, с. 145], тобто назвою ознаки одного предмета виступає назва іншого, наділеного схожими особливостями. Вважаємо, що закріплення якісної ознаки на позначення кольору в семантичній структурі відсубстантивних ад'єктивів є наслідком словотворчого процесу, підґрунтям якого слугують мотиваційні зв'язки, сформовані на основі образних уявлень; такі дериваційно-мотиваційні механізми підпорядковані багатократному використанню словотвірних моделей, властивих передусім для творення відносних (чи присвійно-відносних) прикметників за допомогою формантів *-ан-, -н-, -ов-* та ін. [детально див. 4].

Для позначення жовтого кольору та його відтінків словники синонімів фіксують доволі багато синонімічних відповідників, найбільше з яких сформувалося на основі відсубстантивної деривації: ССинКар подає 14 лексем, академічний ССУМ – 25; з них 23 – це похідні прикметники, утворені внаслідок образних мотиваційних відношень, когнітивним підґрунтям яких слугують метафорично-метонімічні моделі – **фітоморфна**, **природоморфна**, **артефактна**, **зооморфна**. Як засвідчує фактичний матеріал, ця група синонімів є відкритою, динамічною й може бути доповнена іншими лексичними відповідниками, що утворилися внаслідок образних дериваційних процесів із використанням тих-таки когнітивних механізмів: *вівсяний, вогняний, гарбузовий, глиняний, медовий, мідяний, мідянистий, пергаментний, пшеничний, сонячний*. Такі синонімічні назви відтінків жовтого кольору представлені в СУМ або ж у словниках діалектної лексики.

Найпродуктивнішою для творення образних дериватів у межах цієї синонімічної групи є **фітоморфна метафорично-метонімічна модель**. Похідні одиниці, утворені в такий спосіб, закріпилися в лексико-семантичній системі української мови й зафіксовані в тлумачних і синонімічних лексикографічних працях. Наприклад:

вівсяний (← овес) – 1. Прикм. до овес. 2. Кольору соломи вівса; *світло-жовтий*. *Такий молодий [Уланов], вродливий, з вівсяними бровами над синіми, чистими-чистими очима* (І. Вільде); *Вівсяне волосся* (СУМ, I, с. 550);

гарбузовий (← гарбуз) – 1. *Червонувато-жовтий*. 2. Прикм. від гарбуз (*Cucurbita pepo*). *Мама злагодила до верені гарбузовий клубок* (СБукГ, с. 68); *У темряві ... перевернутий гарбузовий окрасць місяця висів зовсім низько...* (Н. Тисовська) (КУМ); *Сонце гарбузового кольору сповзало до обрїю між деревами* (В. Єшкілев) (КУМ);

гірчицький (← гірчиця) – 1. Прикм. до гірчиця. 2. Кольору гірчиці; *темно-жовтий*. *На порозі став ... це один відвідувач, чорнявий, з сердитим обличчям гірчицького кольору* (О. Гончар) (СУМ, I, с. 77), (ССУМ, I, с. 499);

кукурудзяний (← кукурудза) – 1. Прикм. до кукурудза. 2. Який має колір стиглої кукурудзи; *золотисто-жовтий*. *В хустині кукурудзяного кольору, в червоних відблисках сонячного проміння...* *Мариня справді виглядала надзвичайно* (І. Вільде) (СУМ, IV, с. 388), (ССУМ, I, с. 499);

лимонний, лимоновий (← лимон) – 1. Прикм. до лимон. 2. *Кольору шкірки стиглих плодів лимона*. *Зацвіли [клену] неприродно яскраво, барвисто, зазивно ясно-жовтим, лимонним і якимсь фантастичним червоно-зеленим кольором* (В. Козаченко) (СУМ, IV, с. 486), (ССУМ, I, с. 499);

пшеничний (← пшениця) – 1. Прикм. до пшениця. 3. Який кольором нагадує стиглий колос пшениці (перев. про волосся); *золотистий*. *Дві тугі пшеничні коси трінулися, як стрічки матрацькі на вітрі* (Є. Кравченко) (СУМ, VIII, с. 415);

солом'яний (← солома) – 1. Прикм. до солома. 2. Який має колір соломи; *світло-жовтий*. *Завадки вже не було на сцені. На його місці стояв юнак з буйною солом'яною чуприною* (І. Вільде); *Перебирала [Ксеня] руками кінчик солом'яної коси, перекинутої через плече* (А. Головка) (СУМ, IX, с. 450), (ССУМ, I, с. 499);

соняшниковий (← соняшник), *жовтий (колір)* та ін. (ССинКар, с. 112). *Вони ... позиркували на Уралова сміхотливо, а коли вже він мусив рушати, та, що в жовтій, соняшникового цвіту кофті, ... так незабутньо усміхнулася йому!* (О. Гончар). – *Осліпи її соняшниковим цвітом чубу!* (М. Медунця) (КУМ);

цитринний, цитринний (← цитрина) – 1. Прикм. до цитрина. 2. Кольору шкірки стиглих плодів цитрини; *світло-жовтий*. *Ліс осінньої пори був наче кований з ясної міді, у цитрині мантії вбралися куці глуду, золоті шапки зодягла береза* (Ю. Яновський) (СУМ, XI, с. 221), (ССУМ, I, 499), (ССинКар, с. 112);

шафранний (← шафран) – 1. Прикм. до шафран. 3. Кольору шафрану; *оранжево-жовтий*. *Митець [М. Глуценко] тише шафранні заходи сонця над морем і сріблясто-лілові сутінки, що спускаються на Париж* (Мист.) (СУМ, XI, с. 422), (ССУМ, I, с. 499).

Не меншу продуктивність має і **природоморфна метафорично-метонімічна модель**, яка засвідчує зв'язок назви кольору із подібністю до хімічних речовин, металів, речовин природного походження (*буричину, піску, глини, меду, жовтка*), природних явищ та ін., наприклад:

бурштиновий (← бурштин) – 1. Прикм. до бурштин. 2. Який має колір бурштину; **прозора-жовтий** (СУМ, I, с. 262), (ССУМ, I, с. 499). *Ідеши вулицею, і виноград лізе з кожного двору, заходили на веранду – аж на плечі тобі нависає синьо-сизими та бурштиновими гронами* (О. Гончар) (КУМ);

вогняний (розм. **огняний**) (← вогонь) – 1. Прикм. до вогонь 1, 6. 2. *перен.* **Який має колір вогню.** *З квітки знялась вогняна птиця й пурхнула на дерево* (І. Нечуй-Левицький); *Вогняним цвітом на вікні цвітуть мої красолі* (Н. Забіла) (СУМ, I, с. 715);

глинястий (← глина) – кольору глини (СЛГ, 59); **глинястий** – **кольору жовтої глини** (СлГр, I, с. 289). *Глиняста курка. Кінь глинястий* (СлГр, I, с. 289);

жовтковий (← жовток), **жовтий** (колір) та ін. (ССинКар, с. 112). *Тіні миготять на силувано усміхненому обличчі, опеченому гарячим кремівим світлом, сірувато-сизі тіні попід вилицями, пасма жовткової жовтизни на вологому чолі, прогіркло жовчний гумор криється за легким прижмуром очей* (І. Роздобудько) (КУМ);

золотий, золотистий, золотавий, золотастий (← золото) – 1. Прикм. до золото 1. 4. Який своїм кольором нагадує золото; **блискучо-жовтий, оранжевий.** *На заході, під безхмарним небом, стояло здорове золоте сонце* (М. Коцюбинський); *Ниво моя, ниво, Ниво золота! Стигнеш ти на сонці, Налила життя...* (П. Грабовський) (СУМ, III, с. 680–681), (ССУМ, I, с. 499), (ССинКар, с. 112);

медовий (← мед) – 1. Прикм. до мед 1. // Схожий кольором на мед; **золотаво-жовтий.** *Навколо був золотаво-жовтий медовий світ, і це був перший колір, який вона [бджілка] пізнала* (О. Івченко) (СУМ, IV, с. 664–665). *Щоб залякати його мотарошну порожнечу, я повісив на його широких медових стінах чотири малюнки Лени, які здавалось, бажали увійти у ті стіни і розчинитись у їх безодні простору* (У. Самчук) (КУМ);

пісочний (← пісок) – 1. Прикм. до пісок 1. // Кольору піску; **сірувато-жовтий** (СУМ, VI, с. 545), (ССУМ, I, с. 499). *Плечі хлопця прикривав плед із візерунками пісочних відтінків: верблюди та піраміди в Гізі...* (Ю. Ярема). *Марк у своєму кашеміровому пальті пісочного кольору був приголомшливо гарним* (Н. Смотрич) (КУМ);

сонячний (← сонце) – 1. Прикм. до сонце 1. 3. **Яскраво-жовтий** із золотистим відтінком, схожий кольором на Сонце. *Оркестри різних організацій, оперізані сонячними трубами, дихали в цей день вальсами та маршами* (О. Гончар) (СУМ, IX, с. 460–461);

янтарний, янтаревий (← янтар) – 1. Прикм. до янтар 1. 2. Який має колір янтарю; **золотисто-жовтий.** *За вікном багряніла осінь. Земля красувалася в рум'яних яблуках, янтарних динях, пурпурових помідорах* (Л. Дмитренко) (СУМ, XI, с. 646–647), (ССУМ, I, с. 499).

Синонімічні відповідники для називання відтінків жовтого кольору можуть бути утворені й на основі **артефактної** та **зооморфної** моделей.

Артефактна метафорично-метонімічна модель відображає встановлення асоціативно-образних зв'язків між ознакою кольору та його носіями – предметами, речовинами, що є результатами людської діяльності:

вощаний, восковий (← віск) – 1. Прикм. до віск. 2. Який має колір воску; **блідо-жовтий.** *Обличчя його посіріло, і вуха стали вощаними, як у мерця* (Л. Первомайський) (СУМ, I, с. 746), (ССУМ, I, с. 499);

мідяний, мідянистий (← мідь) – 1. Вигот. з міді (у 1 знач.) 3. *перен.* Кольору міді; **червоно-жовтий.** *Позолотою і мідяним листом вигравали Карпати, коли літак пропливав над гірським перевалом з Ужгорода до Києва* (В. Кучер) (СУМ, IV, с. 725);

пергаментний (← пергамент) – 1. Прикм. до пергамент 1. 2. *перен.* Який своїм виглядом нагадує пергамент (у 1 знач.), схожий на пергамент (звичайно **про жовту, суху шкіру людини**). *Пергаментне обличчя професора брижиться...* (І. Волошин); *Кожна жилка, кожна кісточка [на руці] просвічує крізь тонку пергаментну шкіру* (А. Дімаров) (СУМ, VI, с. 121).

Реалізацію **зооморфної метафорично-метонімічної моделі** відображає дериват **канарковий** на позначення густішого жовтого кольору (ССинКар, с. 112), яскраво-жовтого (ССУМ, I, с. 499); *рос.* канаречного цвета (РУС, с. 691): *Навіть солідні, пергаментно-брунатні о такій порі, дуби шикують канарковими шатами, перетворюючи гайочки на величезні ліхтарі...* (М. Соколян); *Бумблякевич піднявся сходами... і опинився в залі з канарковими шпалерами і квітковим брамбором угорі* (Ю. Винничук) (КУМ).

Синонімічну групу на позначення фіолетового кольору формують відсубстантивні деривати, що утворилися на базі таких самих метафорично-метонімічних моделей. Основними синонімічними відповідниками, які зафіксовані в словниках, є **фіалковий** і **бузковий**. У ССинКар на першому місці подано **фіалковий** із поясненням, що слово **фіолетовий** є «советизмом» (ССинКар, с. 457). ЕСУМ тлумачить, що фіолетовий – це запозичення з польської мови, це слово так само як і в російській, білоруській, болгарській та ін. походить від німецького violett, яке через французьке violet зводиться до латинського viola – фіалка (ЕСУМ, VI, с. 102).

Поповнення синонімічної групи для називання фіолетового кольору засвідчують похідні утворення (11 відсубстантивних дериватів), що розвинулися на базі фітоморфної, рідше природоморфної метафорично-метонімічних моделей: **баклажановий** (**баклажанний**), **бозовий, бриндушевий, бузиновий, бурачковий, волошковий, гранатовий, мачковий, мардіяновий, косовий, соновий.** Закріпилися такі деривати в діалектному та розмовному мовленні. Наприклад, у буковинських говірках варіантами прикметника **бузковий** є **мардіяновий**, похідне утворення від **мардіян** (діал. бузок); **лілійовий, ліліяковий** від **ліліяк** (діал. бузок); у західнополіських – **бозовий** від **боз** (бас) (діал. бузок).

Образні деривати, утворені на основі фітоморфної метафорично-метонімічної моделі: **баклажанний** (← баклажан) – прикм. до баклажан. // Який має колір баклажана. *Мимо поспішають «шишки»..., вибриті до баклажанної синьості* (В. Барка) (СУМ-20); *У новій сукні баклажанового кольору з ниткою перлів на шії* (Г. Вдовиченко) (КУМ);

бозовий (← боз) – синьо-фіолетовий. *Бозовий то такий йак б'із це'іте* (СЗПГ, I, с. 26);

бриндушевий, бриндушковий (← діал. бриндуша – бот. Stocussativus, шафран) – фіолетовий (МСГГ, с. 17); *За що мені ця радість бриндушково Даруєш, земле мінна і промінна?* (Т. Мельничук) (КУМ);

бузиновий (← бузина) – **чорно-фіолетовий.** *Від бузинової хмари степом рухалася широка чорна тінь, яка вже покрила степові могили і довжанські ліси, і їх уже зовсім не було видно* (Г. Тютюнник) (КУМ);

бузковий (← бузок) – 1. Прикм. до бузок. 2. Такого кольору, як квіти бузку; **ясно-ліловий.** *Горять, міняться на очах сині,*

зелені, бузкові, оранжеві й буриштинові легкі осяйні **хмарини** (В. Козаченко) (СУМ, I, с. 250), (ССУМ, II, с. 825);

бурачковий (← буряк) – фіолетово-червоний. *Виплела собі бурачковий шведир*. *Бурачкові яблука* (СБукГ, с. 40);

волошковий(ий) (← волошка) – такий, що має колір волошки; **фіолетово-синій** (СЗПГ, I, с. 72). *Ни хватило волошкових ниток дошити бл'уску* (СЗПГ, I, с. 72). Окрім позначення фіолетово-синього кольору, лексема **волошковий** входить до синонімічних груп для називання синього і блакитного кольорів;

косовий (← діал. кос (коса(і)тинь) – *бот.* ірис, півник) – фіолетовий. *Марія завила косову хустку і пішла* (СБукГ, с. 226);

лілійовий, ліліяковий (← діал. ліліяк – бузок) – такий, як колір квітки ліліяку (бузку) (СБукГ, с. 261); **лілійовий** – бузковий, **кольору бузку або фіалки** (СЛГ, с. 160). *Купила лілійових ниток, бо хотіла вішити на чорному сатіні ліліяк. Моя мама дужи люби ліліяковий колір, кажи, би я купила субі костюм ліліяковий* (СБукГ, с. 261);

мардіяновий (← діал. мардіян – бузок) – **бузковий** (про колір). *Я купила сьогодні мардіянову матерію на сукенку* (СБукГ, с. 277);

мачковий (← мак (мачок), квіти маку) – фіолетовий. *Марічка купина мені кодинки, мачкову і сину, та й буде міні просвєта* (СБукГ, с. 283);

соновий (← сон-трава) – такий, що має колір, **подібний до цвіту сон-трави** (СЗПГ, II, с. 162);

фіалковий (← фіалка) – 1. Прикм. до фіалка. 2. Кольору фіалки; **фіолетовий**. *Вечори падали на Дніпро з усієї сили, вечори фіалкові, вечори смоляні* (Ю. Яновський); *Стояв невеличкий селянський коник з веселими фіалковими очима* (М. Стельмах) (СУМ, X, с. 582), (ССУМ, II, с. 825), (ССинКар, с. 457).

У сучасних лексикографічних працях прикметник **бузиновий** не закріпився для позначення кольору, проте в контекстах він потенційно наділений здатністю позначати відтінок, схожий до ягід бузини або до фарби, яку робили в давнину з цих плодів. Вхідження лексеми **баклажановий**, як й інших похідних, закріплених діалектним мовленням, до групи слів на позначення фіолетового кольору підтверджує думку дослідників про незамкненість синонімічних рядів, які, за висловленням В.А. Гречко, постають «своєрідною з'єднувальною ланкою між мовними нормами різних епох, між літературними жанрами й мовними стилями, між соціальними сферами спілкування» [3].

Природоморфна метафорично-метонімічна модель творення образних дериватів представлена в групі назв для позначення відтінків фіолетового кольору прикметником **гранатовий** (← гранат – дорогоцінний камінь) – 1. Гранатовий. 2. Цветомъ похожій на гранатъ, темносиній, **темнофіолетовий**. *Мундір на нім гранатовий* (СлГр, I, с. 321).

Узагальнений аналіз образних відсубстантивних прикметників на позначення кольорів засвідчує активне залучення в усіх випадках **фітоморфної** (подібність до кольору квітів, листя, плодів рослин) і **природоморфної** (подібність до речовин природного походження, мінералів, хімічних елементів, коштовного каміння; явищ природи) метафорично-метонімічних моделей. Рідше застосовуваними є артефактна та зооморфна моделі.

Творення образних ад'єктивів є продуктивним джерелом розвитку і поповнення лексико-семантичної групи слів на позначення рис вдачі та характеру людини. Зокрема, активне використання образних номінацій простежуємо в синонімічних рядах, що сформувалися довкола називання негативних рис характеру – **злий, лихий, поганий**. У словниках синонімів укра-

їнської мови фіксуємо майже 30 відповідників з різними семантичними та стилістичними відтінками для позначення таких понять: у ССинКар до лексеми **злий** подано 28 синонімічних одиниць (ССинКар, с. 136); у ССУМ до **злий** – 16, до **лютий** – 14 (ССУМ, I, с. 613; с. 794). 3-поміж різнотипних за структурно-семантичними особливостями синонімічних відповідників названі лексикографічні праці подають 5 відсубстантивних дериватів з образним змістом, утворених на основі **антропоморфної концептуальної метафоричної моделі**: **опришкуватий, діал.** (ССинКар, с. 136); **злой, сварливий** (СлГр, III, с. 60); *Він з злістю крикнув, з нестями вилаяв мене, бо такий палкий та опришкуватий, як той огонь, хоч на вір ніби й зателенуватий* (І. Нечуй-Левицький) (СУМ, V, с. 729); **жовчний** (ССУМ, I, с. 613); (ССинКар, с. 136); 2. **перен.** Який любить досаджати, неприємно вражати словами; злостивий: *Скільки разів за минулі роки він у думці кидав невідомому рецензентові жовчні й гнівні слова* (С. Журахович) (СУМ, II, с. 542); **зооморфної: собакуватий підсил. розм.** (ССУМ, I, с. 613); **розм.** Злий, жорстокий, недобррозичливий, прискіпливий: *Злостився Омелько й на дворян городових, які так щільно царя оточували, на всяких спальників та стільників, навіть на собакуватих стрільців* (О. Ільченко) (СУМ, IX, с. 431); *Собакуватий у нас урядник – страх* (СлГр, IV, с. 163); та **метафоричної моделі, що залучає знання із релігійної (міфічної) сфери: демонічний** (ССинКар, с. 136); **демонський** – те саме, що демонічний. Власт. демону; **злий** (СУМ, II, с. 239–240). <...> *поруч з Малицькою стояв невисокий засмаглий чоловік зі смоляним неслухняним чубом і втопленими глибоко під чоло пронизливими очима, від чого його погляд здавався суворим, аж демонічним* (Р. Іванчук) (КУМ); **диявольський** (ССинКар, с. 136); **перен.** Такий, як у диявола; підступний, злий: *Диявольський злбний розум Хоми Хамелі зрештою знайшов, чим мене вразити. Він каже, що я художник-кар'єрист* (І. Волошин) (СУМ, II, с. 293).

За нашими спостереженнями, синонімічна група на позначення ознаки **злий, лихий, поганий** може бути суттєво доповнена низкою інших похідних одиниць, що утворилися внаслідок образної деривації (11 відсубстантивних ад'єктивів). Їх поява пов'язана з розмовним та діалектним мовленням і відображає залучення вже названих вище метафоричних моделей і закономірності творення прикметників зі значенням якісної ознаки за словотворчими моделями відносних (чи присвійно-відносних) ад'єктивів із формантами **-ач-, -н-, -ов- (-ев-), -ськ-**.

Зооморфна метафорична модель відображає закріплення у свідомості носіїв мови зв'язку між уявленнями про злий характер людини і, відповідно, її підступну поведінку та схожими ознаками тварин: **гадючий** (← гадюка) – злий. *Ти такий став гадючий, що аж ні вірицици* (СБукГ, с. 65). *Гадюче серце у тієї людини, собачі очі, а вдача полохливого оленя!* (Ю. Опільський) (КУМ);

звірячий (← звір) – 2. **перен.** Лютий, жорстокий, нелюдський. *В той же день, відправивши їх під посиленням конвоєм у Генічеськ, вчинили [німці] там над ними звірячу розправу: вивезли на старій баржі в море й живими пустили на дно* (О. Гончар) (СУМ, III, с. 487);

зміїний (← змія, змія) – 2. **перен.** Злий, підступний, ворожий. *Тяжко, брате, Людей на старість розпізнати, А ще гірше ззамолоду Гадину кохати. Очарує зміїними Карими очима...* (Т. Шевченко) (СУМ, III, с. 620); *Тарас... намагався визначити, що знають тут про нього й по що Попов приходив. Не мав і краплі сумніву в його зміїній суті* (В. Шевчук) (СУМ-20);

тигровий (← тигр) – такий, як у тигра, власт. тигрові. *Комедант оглянув Тодосю і залишився задоволений: такий битиме морди і роз'юшуватиме носи, є собача відданість і тигрова злість* (Г. Тютюнник) (СУМ, X, с. 109).

Метафорична модель, що залучає знання із релігійної (міфічної) сфери, закріплює формування асоціативно-образних уявлень про злий характер і підступну поведінку людини через зв'язок зі стереотипними образами біблійних (міфічних) істот і місць – *біса (гаспида), сатани, пекла*, – які сформувалися у свідомості носіїв мови під впливом біблійних (загалом релігійних) текстів: **біснуватий** (← біс) – 1. Одержимий бісом (бісами) // Лютий, роздратований, розгніваний, несамовитий. *Зробився Турн наш біснуватим. Реве, як ранений кабан* (І. Котляревський) (СУМ-20);

гаспидський (← гаспид) – злий, підступний. *Як ти, – кажу, – дурне бісеня, за мою добрість, що я тебе пожалів, отак на мене визвірився, то пропадай ти із твоєю гаспидською жінкою* (Марко Вовчок); *Гаспидський Вітовт вправно підставив наших ліпших витязів під крижацькі мечі* (Юр Логвин) (КУМ);

сатанинський (← сатана) – 2. *перен.* Власт. сатані; такий, як у сатани. // Сповнений підступності, зла і т. ін. *Мабуть, складають оце освічені їхні офіцери якісь сатанинські плани, міркують, як вкоротити віку Блаженкові та його товаришам* (О. Гончар) (СУМ, IX, с. 60);

пекельний (← пекло) – 3. *перен.* Злий, підступний. *Нам треба конче Спасити князя, пекельний замір їх Перевернуть* (І. Франко); *Чия ж це пекельна душа позаздрила на мій скарб єдиний?* (Дн. Чайка) (СУМ, VI, с. 110–111).

Поодинокими прикладами творення образних дериватів для позначення ознаки *злий, лихий, поганій* є ад'єктиви, що відтворюють *артефактну, фітоморфну* та *природоморфну* метафоричні моделі: **свинцевий** (← свинець) – 1. Прикм. до свинець. // Який виражає суворість, похмурість, гнів (про погляд, очі). *Унтер окинув його якимсь холодним, свинцевим поглядом і зненацька вдарив великим кулаком по обличчю* (П. Автомонов) (СУМ, IX, с. 72); **перцюватий** (← перець; порівняймо з фразеологізмом: *з перцем* – дуже запальний, гарячий, гострий на язик) – сердитий, неврастенічний. *Не займай його, бо він такий перцюватий, що нічим не заспокоїш* (СГНН, III, с. 108); **громовий** (← грім) – 1. Прикм. до грім 1. // Дуже грізний. *Хане громовим поглядом глянула на Купу* (І. Франко); *А вчитель, наче довбнею, бив їх далі громовими словами* (О. Донченко) (СУМ, II, с. 176).

У розвитку й збагаченні прикметникової синонімії української мови образна деривація є продуктивним джерелом поповнення синонімічних груп на позначення зовнішніх ознак людини (її зросту, статури, повноти, форми (вигляду) очей, голови, рота, губ та ін.). У цьому аспекті привертають увагу синонімічні одиниці для називання витрішкуватих очей (дуже опуклих, випнутих з орбіт). Словники синонімів до лексеми **витрішкуватий** подають майже 10 відповідників, які здебільшого закріпилися в розмовному мовленні й виражають негативні конотації. Творення відсубстантивних ад'єктивів, а саме вибір твірної бази та формування мотиваційних відношень, у цьому аспекті підпорядковане ще й синтагматичним зв'язкам з іменником *очі*. Відповідно, такі слова-синоніми мають обмежену (вибіркову) сполучуваність і не можуть взаємозамінюватися з іншими лексемами, що містять сему «опуклий».

Порівняймо: ознаку **опуклий**, який округло виступає, видається вперед, стосовно *носа* позначає образний синонімічний відповідник **бульбастиий** (← бульба) – *діал.* схожий формою на бульбу (картоплю) (СУМ, I, с. 254); стосовно *губ* – **дримбатий** (← дримба, губатий (СГГ, с. 65), з такими випнутими губатий, ніби грає на дримбі; а щодо *очей*, то словники синонімів подають похідні утворення **банькатий** (← банька – куля, посуд із вузьким горлом; водяна бульбашка; білок ока (ЕСУМ, I, с. 136)), *вульг.* 1. Надто опуклий, витріщений (про очі). *Бряжчать карбованці! – аж крикнув Копронідос, і його здорові, банькати очі аж закрутились* (І. Нечуй-Левицький) (СУМ, I, с. 102); **булькатий** (← булька) – *розм.* 1. Який має дуже опуклу поверхню; витріщений, вирячений, лупатий. *Карпо, хоч і непоказний із себе..., з товстими оддутими губами, з сірими, як у kota, булькатими очима...* (Панас Мирний) (СУМ, I, с. 255); **рачачі (рачині)** (← рак) – витрішкуваті очі. *Гудить, лає рибу рак: Риба вся пливе не так, В рибі й очі не рачині, Не стирчать, мов горошини* (М. Стельмах) (СУМ, VIII, с. 460). Доповнюють таку групу синонімів деривати **волячі** (← віл) *очі* – великі опуклі очі. *Петро Григорович багатозначно подивився на гостя волячими очима* (О. Іваненко) (СУМ, I, с. 736); **цибулясті** (← цибуля) – які мають вигляд цибулини, нагадують формою цибулину. **Цибулясті очі** *Шостака грали лукавою, ледве помітною усмішкою* (Г. Коцюба) (СУМ, XI, с. 207); у діалектному мовленні: **цибулаті очі; цибулокий** – банькатий (СБойкГ, II, с. 352).

Важливо зазначити, що в українській мові закріпилася група синонімів – образних ад'єктивів для називання протилежної ознаки: витрішкуваті очі – малі очі. Такі деривати поки що не увійшли до словників синонімів, проте є притаманною особливістю народнорозмовного мовлення і сформувалися на базі продуктивної для таких словотворчих процесів зооморфної метафоричної моделі: **мишачий** (← миша) – 1. Прикм. до миша. // Такий, як у миші; який нагадує мишу. *Уп'яв [пан] у мене свої манюсінські мишачі очі з-під настобурчених рудих брів – я так і обімліла* (Панас Мирний) (СУМ, IV, с. 723); **тхорячий** (← тхір) – прикм. до тхір. // Такий, як у тхора. *Його [агронома] маленькі тхорячі очиці шукали, куди б схватись* (О. Донченко) (СУМ, X, с. 332); **ящірчачий** (← ящірка) – *розм.* Власт. ящірці; такий, як у ящірки. *Розжиріла дружина листоноші не спускала з Ольги маленьких ящірчачих очей* (Я. Галан) (СУМ, XI, с. 662).

Висновки. Аналіз образних відсубстантивних дериватів української мови у складі синонімічних груп засвідчує кілька важливих моментів. По-перше, дериваційно-мотиваційні процеси описаного типу є вагомим джерелом збагачення синонімічних засобів української мови з урахуванням особливостей національно-культурного сприйняття елементів дійсності. По-друге, для прикметників на позначення кольорів, зовнішніх ознак людини й особливостей її вдачі образна деривація є одним із основних засобів формування та поповнення синонімічних груп. Дослідження дериваційно-мотиваційних механізмів творення образних дериватів, що закріпилися в мові для позначення спільного денотата, дає змогу встановити й описати типові метафоричні чи метонімічні концептуальні моделі як особливу когнітивну базу таких словотворчих процесів. До того ж, це сприятиме виокремленню продуктивних моделей і визначенню їхніх потенційних можливостей у розвитку синоніміки української мови.

Література:

1. Апресян Ю.Д. Избранные труды. М.: Языки русской культуры, 1995. Т. 1. Лексическая семантика (синонимические средства языка). 345 с.
2. Ващенко В.С. Українська лексикологія. Семантико-стилістична типологія слів: посіб. Українська мова. Хрестоматія: у 3 кн. / уклад.: М. Железняк, Г. Козачук. К.: Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. Кн. 1. С. 80–98.
3. Гречко В.А. Лексическая синонимия современного русского литературного языка. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1987. 152 с.
4. Гуцуляк Т.Е. Вплив образної мотивації на структурно-семантичні особливості відмінникових прикметників української мови. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2017. Вип. 64. Ч. 1. С. 67–77.
5. Гуцуляк Т.Е. Системна організація образних відсубстантивних прикметників української мови. Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: зб. наукових праць / за заг. ред. Журби Н.А. Монреаль: CPM ASF, 2017. С. 33–36.
6. Кемеровская дериватологическая школа: Традиции и новаторство / под ред. Л.А. Араевой и др. Москва: ЛЕНАНД, 2011. 400 с.
7. Олійник І.С. Синоніми в українській мові. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. К.: Наукова думка, 1973. С. 60–95.
8. Тараненко А.А. Языковая семантика в её динамических аспектах (основные семантические процессы). К.: Наукова думка, 1989. 256 с.
9. Тараненко О.О. Синоніми української мови. Словник синонімів української мови: у 2 т. / уклад. А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук. К.: Наукова думка, 1999–2000. Т. 2. С. 945–954.
10. Тарновецька Л.О., Юркевич-Репіна О. Національно зумовлені чинники лексичної синонімії (на прикладі відмінникових дієслів української мови). Українська мова і література: історія, сучасний стан, перспективи розвитку. Науковий щорічник / за заг. ред. доц. С. Панцьо. Тернопіль: Збруч, 1999. С. 142–146.
11. Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови. К.: Темпора, 2012. 664 с.
12. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. М.: Наука, 1973. 280 с.
13. Шумилова А.А. Синонимия как ментально-языковая категория: (на материале лексической и словообразовательной синонимии русского языка): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Кемерово, 2009. 273 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/sinonimiya-kak-mentalno-yazykovaya-kategoriya>.

Лексикографічні джерела:

- ВТССУМ** – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінськ: ВТФ Перун, 2005. 1728 с.
- ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови: у 7 т. / редкол.: О.С. Мельничук (голов. ред.). К.: Наукова думка, 1982. Т. 1. 631 с.; 2012. Т. 6. 568 с.
- КУМ** – Корпус української мови. Лінгвістичний портал. Mova.info. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx?11=209>.
- МСГГ** – Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород, 2005. 266 с.
- РУС** – Російсько-український словник / ред. А. Кримський та С. Єфремов. К.: Держ. вид-во України – УАН, 1924–1933. Т. 1–3. К.: К.І.С., 2007. URL: http://shron2.chtyvo.org.ua/Krymskyi_Ahatanhel/Ros-ukr_akademichniy_slovyk.pdf.
- СБойкГ** – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. Ч. 2. К.: Наукова думка, 1984. 516 с.

- СБукГ** – Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
- СГГ** – Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 224 с.
- СГНН** – Чабаненко В.А. Словник говірок нижньої Наддніпрянини: у 4 т. Запоріжжя, 1992.
- СЗПГ** – Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т. 1. 354 с.; Т. 2. 458 с.
- СЛГ** – Пиртей П.С. Короткий словник лемківських говірок. Івано-Франківськ: Сіверсія МВ, 2004. 364 с.
- СлГр** – Словарь української мови: у 4 т. / упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. К.: Наукова думка, 1996–1997.
- ССинКар** – Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Львів: БаК, 2008. 512 с.
- ССУМ** – Словник синонімів української мови: у 2 т. / уклад. А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук. К.: Наукова думка, 1999–2000. Т. 1. 1040 с.; Т. 2. 960 с.
- СУМ** – Словник української мови: в 11 т. К.: Наукова думка, 1970–1980.
- СУМ-20** – Тлумачний словник української мови: в 20 т. (електронна версія Українського мовно-інформаційного фонду НАН України). URL: <http://test.ulif.org.ua>.

Гуцуляк Т. Е. Образные отсубстантивные адектывы в контексте формирования и развития синонимии украинского языка

Аннотация. Исследование отсубстантивных адектывов как источника развития и обогащения синонимии украинского языка относится к актуальным и мало разработанным проблемам современного языкознания. В предлагаемой статье рассматриваются деривационные процессы, приводящие к возникновению разнокорневых синонимов, в частности, сосредоточено внимание на словообразовании производных единиц в результате образных мотивационных отношений. В ходе анализа синонимических групп прилагательных было установлено, что образная деривация является одним из главных средств формирования и пополнения названий для обозначения цвета, внешних признаков человека и особенностей его характера.

Ключевые слова: отсубстантивные адектывы, лексические синонимы, метафорическая концептуальная модель, образная деривация, образные мотивационные отношения, разнокорневые синонимы.

Hutsuliak T. Figurative noun-motivated adjectives in the context of formation and development of Ukrainian language synonymy

Summary. The study of noun-motivated adjectives as a source of development and enrichment of the synonymy of the Ukrainian language belongs to actual and insufficiently researched problems of modern linguistics. The presented article deals with the derivation processes that lead to the appearance of multi-rooted synonyms, in particular the focus on the creation of derivative units due to figurative motivational relations. In the course of the analysis of synonymous groups of adjectives it was established that the phenomenon of figurative derivation is one of the main means of formation and replenishment of names on the designation of colors, external signs of a person or features of her temper.

Key words: noun-motivated adjectives, lexical synonymies, metaphorical conceptual model, figurative derivation, figurative motivational relations, multi-rooted synonymies.